

بازتاب برابری خواهی جنسیتی در ترجمه کتاب مقدس

منصور معتمدی*

زهرا میقانی**

چکیده

کتاب مقدس به منزله‌ی متن مبنا در دو دین یهودیت و مسیحیت از اهمیت بسیاری برخوردار است. در قرن بیستم ظهور نظریات جدید در حوزه ترجمه راه را برای ورود نگرشی نو، مبتنی بر اصول و ارزش‌های برابرخواهانه، به ترجمه‌ی کتاب مقدس هموار کرد. در برخی ترجمه‌های جدید مترجمان کوشیدند با حذف عناصر جنسیتی، بازنگری در الگوهای قدرت و به کاربردن زبانی شمول‌گرا مطابق با معیارها و ارزش‌های عصر جدید از انحصارگرایی و مردسالاری حاکم بر کتاب مقدس بکاهند. پژوهش پیش رو، ضمن بررسی اجمالی مبانی نظری در حوزه ترجمه، بر آن استبانه ارائه توضیحات و مثال‌هایی عینی ورود اندیشه برابری خواهی را به حوزه ترجمه‌ی کتاب مقدس و بازتاب آن را در ترجمه‌هایی موسوم به ترجمه‌های شمول‌گرا نشان دهد و در نهایت توفیق آن را از منظر برابری خواهی جنسیتی بررسی کند.

کلیدواژه‌ها: کتاب مقدس، ترجمه‌ی شمول‌گرا، مردسالاری، زبان غیرجنسیتی

* دانشیار گروه ادیان و عرفان، دانشکده الهیات، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران، motamedi@um.ac.ir

** دانشجوی دکتری ادیان و عرفان، دانشکده الهیات، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)،

zahra.mighani@mail.um.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۲۴

۱. مقدمه

ترجمه‌ی کتاب مقدس از آن جهت که به باور پیروان آن کلام خداوند است با حساسیت‌ها و دشواری‌های بسیاری همراه است. در واقع ترجمه پلی می‌شود میان دو فرهنگ متفاوت که در فاصله زمانی زیادی از هم قرار دارند. طبیعی است که به دلیل یکسان نبودن ساختار زبانی، فرهنگ و جهان‌بینی، ترجمه‌ی بی‌نقص غیرممکن باشد. علی‌رغم این چالش‌ها، مسیحیت به منزله‌ی دینی تبلیغی چاره‌ای نداشت جز آن که به ترجمه‌ی کتاب مقدس تن در بدهد.

نخستین ترجمه از عهد قدیم قرن سوم پیش از میلاد و به یونانی صورت گرفت که از حیث اعتبار با نسخه‌ی عبری برابری می‌کند. ترجمه مهم دیگر، موسوم به ترگوم (Targum)، به زبان آرامی و هنگامی انجام گرفت که عبری جایگاهش را به عنوان زبان رایج میان یهودیان از دست داده بود. ترجمه‌ی لاتین کتاب مقدس قرن پنجم میلادی تکمیل شد و بیش از هزار سال نسخه‌ی معیار مسیحیت کاتولیک باقی ماند. در دوره حاکمیت کلیسایساختارهایی از کتاب مقدس به زبان‌های مختلف ترجمه شد اما سرانجام در قرن چهاردهم بود که جان ویکلیف تمام کتاب مقدس را با اتکا به نسخه‌ی لاتین به انگلیسی ترجمه کرد. دو قرن بعد ویلیام تیندال توانست یکی از بهترین ترجمه‌ها از کتاب مقدس را منتشر کند. تیندال به حکم کلیسا سوزانده شد اما ترجمه‌ی او مقدمه و الگویی شد برای ترجمه‌های بعدی.

تا قرن ۱۶ زبان درباریان و اشراف در انگلستان لاتین و فرانسه بود. در اواخر این قرن و در زمان سلطنت الیزابت اول (۱۵۵۸-۱۶۰۳) انگلستان به سرزمینی قدرتمند تبدیل شد و عصری طلایی برای ظهور اهل ادب و اندیشه رقم خورد. به تدریج این باور پدید آمد که زبان انگلیسی قابلیت ابراز طیف وسیعی از احساسات و افکار انسانی را دارد. به پشته‌های قدرت سیاسی و آثار ادبی انگلیسی، نوشتن و ترجمه به انگلیسی وجهه و اعتباری خاص پیدا کرد. الیزابت با آموزه‌های پروتستان بزرگ شده بود، بنابراین پروتستان‌ها که تا آن زمان تنها مترجمان کتاب مقدس بودند در زمان سلطنت او آزادی عمل پیدا کردند (Scorgie, Strauss, 2003: 202).

یکی دیگر از مهم‌ترین ترجمه‌های انگلیسی با عنوان کینگ‌جیمز شناخته می‌شود. این ترجمه به دستور شاه جیمز اول (۱۶۲۵-۱۶۰۳) و همکاری کارگروهی از اندیشمندان و مترجمان تهیه شد و تا سه قرن محبوب‌ترین ترجمه‌ی کتاب مقدس باقی ماند. در قرن‌های بعدی نیز ترجمه‌ی کتاب مقدس به سایر زبان‌ها ادامه پیدا کرد و در دو قرن اخیر به اوج

خود رسید. هم اکنون نیز ترجمه کتاب مقدس و تصحیح‌ترجمه‌های موجود به زبان‌های مختلف در سراسر جهان ادامه دارد.

پیش از ظهور زبان‌شناسی و پیش از آن که ترجمه موضوع مطالعات علمی‌واقع شود، ترجمه‌بیش‌تر یافتن‌مناسب‌ترین معادل برای واژه‌های متن مبدا تعریف می‌شد. اما به تدریج دغدغه‌ی قابل فهم‌تر بودن، ترجمه را از قید ساختارهای زبان مبدا رها ساخت و دو دستگی که با شعار سیسرو، ترجمه کردن معنی به معنی نه واژه به واژه، آغاز شده بود شکل جدی‌تری به خود گرفت (مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۵۷). به این ترتیب مترجم این آزادی را پیدا کرد که با هدف مفهوم‌تر شدن ترجمه تغییراتی را در فرایند انتقال متن از زبانی به زبان دیگر اعمال کند. البته مترجم با این کار خود را در معرض اتهام تحریف و تفسیر به‌رای از سوی لفظ‌گراها قرار می‌دهد. زیرا لفظ‌گراها در ترجمه وفاداری به صورت متن‌مبدا را در الویت قرار می‌دهند و کمتر توجیهی را برای اعمال تغییراتی به نفع زبان مقصد می‌پذیرند. این تحول در ترجمه‌ی متون مقدس که رعایت امانت و حفظ معنی و روح کلام متن مبدا از حساسیت بیش‌تری برخوردار است بسیار نمود پیدا می‌کند. برخی مترجمان از این آزادی عمل برای از میان بردن زبان مردانه و انحصارگرایانه کتاب مقدس بهره بردند و حاصل ترجمه‌هایی شد موسوم به ترجمه‌های «شمول‌گرا» (inclusive). ترجمه‌های شمول‌گرا تلاشی هستند برای شکستن انحصار جنسیتی و پررنگ‌تر جلوه دادن حضور زنان در کتاب مقدس. البته این ترجمه‌ها از سوی مخالفان در معرض اتهام تغییر و تحریف کلام خدا قرار دارند.

ترجمه‌های کتاب مقدس به زبان‌هایی مانند زبان فارسی که به سبب ضمایر خنثی حساسیت‌های کمتری برمی‌انگیزند، از بحث‌های فمینیستی دور مانده‌اند، اما دور از ذهن نیست که با گسترش و نفوذ دیدگاه برابری‌خواهانه، مخالفت با زبان جنسیتی کتاب مقدس که ابتدا در نسخه‌های انگلیسی و آلمانی مورد توجه قرار گرفت، در ترجمه به زبان‌های دیگر نیز بازنگری‌هایی در پی داشته باشد. لازم است پژوهشگران حوزه‌ی دین، به ویژه مسیحیت، از تحولات و بحث‌های جدید درباره‌ی ترجمه کتاب مقدس، به عنوان اصلی‌ترین منبع مطالعاتی مسیحیت، آگاه باشند. هرچند ترجمه‌های شمول‌گرا در پژوهش‌های حوزه مطالعات زنان و مطالعات ادیبانی پیش‌تر به زبان فارسی موضوع بحث و بررسی قرار نگرفته است اما مبحثی مهم و همچنان پویا در جامعه‌ی مسیحی به ویژه انگلیسی‌زبان است. برای مثال سوزان شولتز (Susanne Scholz) یکی از پرکارترین پژوهش‌گران حوزه‌ی الهیات فمینیستی و هرمنوتیک عهد عتیق است که در آثارش به ترجمه‌های برابری‌خواهانه‌ی

کتاب مقدس نیز توجه داشته‌است. در مقابل، برای مثال نویسندگان کتاب *The Gender-neutral Bible Controversy Muting the Masculinity of God's Words*¹ با اولویت قرار دادن دیدگاه مومنانه، به طور مفصل زبان غیرجنسیتی ترجمه‌های شمول‌گرا را مورد بازبینی قرار داده‌اند. این آثار و موارد مشابه دیگر معمولاً از دو موضع منحصرافمینیستی یا مومنانه نگاشته شده‌اند و در آن‌ها نگاهی جامع‌تر که موارد و دلایل اختلاف و پاسخ این دیدگاه‌ها به یکدیگر را نشان دهد حضوری ناچیز دارد. از سوی دیگر چه در ارزیابی مردسالاری موجود در کتاب مقدس و چه واکنش ترجمه‌های شمول‌گرا به آن، اغلب به ذکر موردی و در سطح واژگان بسنده شده و از توجه به روح حاکم بر بخش‌های مختلف کتاب مقدس و تاثیر ملاحظات شمول‌گرایانه بر آن غفلت شده است. از این رو مقاله‌ی حاضر در صدد است، از موضعی بی‌طرفانه‌ارزیابی جامع‌نگر از این بحث‌ها و نقدها داشته باشد و در نهایت نشان دهد مدافعان برابری خواهی جنسیتی چقدر توانسته‌اند از ظرفیت‌های ایجاد شده در حوزه‌ی ترجمه بهره‌برند و در تعدیل مردسالاری حاکم بر کتاب مقدس توفیق یابند.

۲. رویکردهای مختلف در ترجمه کتاب مقدس

ترجمه به سبب طبیعت آن به عنوان رابط میان دو فرهنگ متفاوت و گاه با فاصله زمانی زیاد همواره با نقص‌هایی همراه است، اما ضرورت وجود واسطه بین‌زبان‌ترجمه را اجتناب‌ناپذیر کرده‌است. نظریه‌ها و رویکردهای مختلف در حوزه‌ی ترجمه همواره در جهت رفع این نقص‌ها مطرح شده‌اند. وفادار ماندن به متن اصلی در صورت و روح کلام و در عین حال مفهوم و ملموس بودن برای مخاطب زبان مقصد یا داشتن صورتی زیبا و شکیل با انتقال بی‌کم و کاست مقصود نویسنده همواره دغدغه مترجمان بوده‌است. رعایت دقیق همه‌ی این موارد در عمل امکان‌پذیر نیست. اما ارجح دانستن هر یک از این موارد به گرایشی متفاوت در ترجمه انجامیده‌است.

بی‌شک دغدغه دقت و حفظ امانت در ترجمه کتاب مقدس جدی‌تر از دیگر متون است زیرا هر گونه تغییر می‌تواند خیانت به کلام خداوند تعبیر شود. از این رو ترجمه کتاب مقدس اغلب به ترجمه‌های لفظ‌گرایی می‌انجامد که به نظر طرفدارانش مسئولیت کمتری را متوجه مترجم می‌کند. در این ترجمه‌ها اولویت با حفظ صورت متن مبدا است و ترجمه عبارت است از تلاشی برای یافتن مناسب‌ترین معادل برای هر واژه. در قرن ۱۶م این تعریف از ترجمه مدافعان سرسخت‌تری نیز پیدا کرد. ظهور معرفت‌شناسی علمی-تجربی

منجر به رد الگوهای هرمنوتیکی شد که تا آن زمان مورد استفاده مفسران یهودی و مسیحی قرار گرفته بود. اصلاحات پروتستانی با شعار «فقط متن مقدس» (Sola scriptura) با تاکید بر فهم مستقل از سنت تفسیری کلیسا و شکستن انحصار آن، با معرفت‌شناسی علمی-تجربی همسو شد. اصلاح‌گران که خواستار مواجهه مستقیم و بدون دخالت کلیسا با کتاب مقدس بودند عملاً معنای متن را به ظاهرش محدود کردند (Scholz, 2010:3). برای مثال تفسیر کالوین متمرکز بر متن است و از آن فراتر نمی‌رود زیرا از نظر او متن مقدس وسیله‌ای قابل اعتماد برای انتقال وحی خداوند است، نیازی نیست معنای معنوی یا معنای دومی به آن افزوده شود و ظاهر متن به تنهایی گواهی است بر خواست خداوند (Noble, 1995:36). از منظر اصلاحات ترجمه‌های کتاب مقدس دستاوردهایی زبانی بودند که متون اصلی عبری، آرامی و یونانی را به معادل‌های صوری آن‌ها در زبان‌های مقصد تبدیل می‌کردند.

فهم از فرایند ترجمه در دهه ۶۰ میلادی با مفهوم پیشنهادی جدید یوجین نایدا (Eugene Nida) با عنوان «هم‌ارزی کارکردی» (functional equivalence) یا «پویا» (dynamic)، دگرگون شد. نایدا اظهار تاسف می‌کرد از این که بسیاری ترجمه را صرفاً عمل انطباق واژه‌ها می‌دانند و در نتیجه در ترجمه به دنبال یافتن نزدیک‌ترین تطبیق ظاهری در معنای دو اصطلاح هستند (Nida, 1991:91). نایدا با بیانی تحقیرآمیز طرفداران این نوع ترجمه را گناهکارانی می‌خواند که متن را نمی‌فهمند و به جای پرستش خدای تجسد یافته در مسیح واژه‌های کتاب مقدس را می‌پرستند (Ryken, 2005:9). از نظر نایدا ترجمه نزدیک‌ترین معادل برای انتقال پیام موجود در متناصلیاست و بازتاب ویژگی‌های سبکی مثل قافیه در درجه دوم اهمیت قرار دارد. نکته محوری در نظریه نایدا این است که ترجمه باید در صورت و محتوا با ملاحظه خواننده و بستر فرهنگی زبان مقصد نوشته شود. زیرا ترجمه عبارت است از بازسازی متن به گونه‌ای که مخاطبان زبان مقصد به فهمی مشترک با مخاطبان زبان مبدا از پیام متن برسند. این تعریف بر رابطه‌ای پویا دلالت دارد. زیرا رابطه مخاطبان نهایی با پیام ترجمه شده باید همواره مشابه رابطه مخاطبان متن اصلی با پیامش باشد. روشن است که این دو رابطه نمی‌توانند برابر باشند زیرا متن اصلی و مخاطبانش دانسته‌های مشترکی دارند که خوانندگان ترجمه از آن بی‌بهره‌اند. بنابراین لازم است که در ترجمه یا در قالب توضیحات تکمیلی اطلاعات کافی برای درک پیام به مخاطبان مقصد داده شود (Nida, 119, 120). در قید لفظ بودن در مواردی منجر به خیانت به معنا و جان کلام مقدس می‌شود و تغییر در واژه‌ها و اصطلاحات متن اصلی گاه برای حفظ معنا و اجتناب از بدفهمی ضروری است. در واقع

مترجم باید به برداشت خواننده توجه کند. اگر خواننده دچار بدفهمی شود ترجمه مشروع نخواهد بود حتی اگر در بازآفرینی سبک و ساختار متن مبدا درست عمل کرده باشد. مخالفان ناپیدا معتقدند که نظریه او مترجم را در وارد کردن نظر و سلیقه شخصی آزاد می‌گذارد. نتیجه متنی بی‌ثبات خواهد بود که مرز میان ترجمه و تفسیر در آن نامعلوم است. در واقع مترجم به جای روبه‌رو شدن با پرسش «کتاب مقدس چه می‌گوید» به پرسش «منظور کتاب مقدس چیست» پاسخ می‌دهد (16- Ryken). با وجود این انتقادات، نظریه ناپیدا اغلب ترجمه‌های کتاب مقدس پس از خود را تحت تاثیر قرار داده است.

در دهه ۸۰ میلادی حوزه مطالعاتی ترجمه با نظریه هانس ورمیر (Hans J. Vermeer) از نظریات ناپیدا نیز فراتر رفت. بنابر این نظریه که با نام اسکاپاس (scopos) شناخته می‌شود، دستورالعمل ترجمه تابع هدف آن است. به عبارت دیگر ترجمه زمانی موفق خواهد بود که به اهداف کارکردی‌اش دست پیدا کند. در این نظریه متن چیزی است به نام «عرضه اطلاعات». نویسنده بنابر شناختی که از نیازها، دانسته‌ها و فرهنگ مخاطبان خود داشته اطلاعاتی را عرضه کرده است. از آنجایی که مترجم با مخاطبانی با نیازها، دانسته‌ها و فرهنگ متفاوتی روبه‌رو است باید عرضه دیگری مطابق با آن‌ها داشته باشد (خزاعی فر، ۶).

این چرخش در فهم از فرایند ترجمه در ترجمه‌های شمول‌گرا از کتاب مقدس مجال بروز یافت. عنوان شمول‌گرا در معنای خاص آن شامل ترجمه‌هایی می‌شود که تلاش کرده‌اند تا حد امکان از زبانی غیرجنسیتی (Neutral-gender-language) استفاده کنند، ولی در معنای عام علاوه بر جنسیت حساسیت‌های مربوط به نژاد، ملیت و طبقه اجتماعی را نیز دربرمی‌گیرد. تاکید مترجمان شمول‌گرای کتاب مقدس بر بستر فرهنگی زبان مقصد است. آن‌ها می‌خواهند به حساسیت‌هایی پاسخ دهند که احتمالاً در زمان و در بستر فرهنگی که متون عبری، آرامی و یونانی پدید آمدند وجود نداشته است. نظریه‌های جدید در حوزه ترجمه این اجازه را به مترجمان داد تا تغییراتی را به نفع معیارهای فرهنگی زبان مقصد اعمال کنند. به عقیده موافقان این تغییرات، در جایی که انحصارگرایی و مردسالاری موجود در کتاب مقدس می‌توان بسیاری از مخاطبان را از شنیدن کلام خداوند منصرف کند زبان شمول‌گرا ضرورتی است که به ترجمه مشروعیت می‌بخشد.

۳. انحصارگرایی در کتاب مقدس

پیش از معرفی ترجمه‌های شمول‌گرا لازم است معلوم شود که انحصارگرایی چگونه در کتاب مقدس نمود پیدا کرده‌است و چه مواردی را می‌توان نمونه‌هایی از غلبه زبان مردسالارانه دانست.

در مسیحیت اختلافی بر سر این که مسیح برای نجات و رستگاری انسان‌ها و نه فقط مردان آمده، وجود ندارد. ایمان به این باور اما نمی‌تواند جبران مردسالاری بارز در کتاب مقدس و تمامی خطاب‌ها، روایت‌ها و استعاره‌هایی باشد که زنان را نادیده می‌گیرد و به تولید الگوهای ذهنی دامن‌می‌زند که زنان را در فرودست و جایگاهی نازل‌تر از مردان می‌نشانند. مردان شخصیت‌های اصلی روایت‌ها و داستان‌های کتاب مقدس‌اند. از همان ابتدا و در سفر پیدایش هیچ اشاره‌ای به دختران آدم و حوا نمی‌شود. زنان اغلب فاقد نام هستند و با عناوینی مانند همسر یا دختر به آن‌ها اشاره می‌شود. عهد قدیم داستان پدران و پسران نسل‌های متمادی و پیمان میان آن‌ها و یهوه است. زنان وسیله باروری و تکثیر قوم هستند و در مواردی هم تنها نقش ابژه جنسی را دارند. برای مثال یعقوب دارای دوازده پسر می‌شود که دوازده سبط قوم از آن‌ها پدید می‌آید و کثیر می‌شود. نام این پسران بارها در خلال داستان ذکر و سرگذشت آن‌ها به مناسبت‌های مختلف روایت می‌شود اما تنها یک بار اشاره می‌شود که یکی از همسران یعقوب دختری می‌زاید. هیچ یادی از این دختر نمی‌شود تا این که پس از ساکن شدن در شهری جدید پسر رئیس آن سرزمین به او تجاوز می‌کند و ماجرای خشم برادران و قتل‌عام ساکنان و تاراج شهر رقم می‌خورد.^۲

علاوه بر این‌ها احکام و قوانین مربوط به زنان در کتاب مقدس اغلب تبعیض‌آمیز است. برای مثال زنی که دختر بزاید دو برابر بیش از زمانی که دارای نوزاد پسر شود در دوران نجاست و خون‌تطهیر خود باقی می‌ماند.^۳ در مجموع زنان به ویژه در عهد قدیم حقوق و اختیاری از خود ندارند. اگر تعدی به آن‌ها گناه محسوب می‌شود و مجازاتی در پی دارد به این خاطر است که در واقع به دارایی پدران و همسران آن‌ها تجاوز شده‌است.^۴

باب ۱۲ سفر اعداد به روایت شکایت مریم و هارون اختصاص داده شده است. بنابر این روایت آن‌ها شاکی‌اند از این که موسی زنی حبشی گرفته‌است. افزون بر این از جایگاه خاص موسی نزد خداوند خشنود نیستند زیرا به گمانشان خداوند با آن‌ها نیز سخن گفته‌است. خداوند به آن‌ها به سبب این اعتراضشان خشم می‌گیرد اما معلوم نیست چرا فقط

مریم مجازات می‌شود. مریم مبروص می‌شود و باید تا هفت روز بیرون لشکرگاه محبوس بماند.

در کتاب مقدس مردان‌اند که طرف خطاب قرار می‌گیرند. در موارد معدودی هم که زنان مخاطب یا موضوع سخن‌اند پیام متن اغلب تحقیرآمیز است. از آن جمله در افسسیان آیه ۲۴-۲۲: ۵: «ای زنان، شوهران خود را اطاعت کنید چنانکه خداوند را. زیرا که شوهر سر زن است چنانکه مسیح نیز سر کلیسا...» یا در جای دیگری آمده:

می‌خواهم شما بدانید که سر هر مرد، مسیح است و سر زن، مرد و سر مسیح خدا... مرد صورت و جلال خداست اما زن جلال مرد است. زیرا که مرد از زن نیست بلکه زن از مرد است و نیز مرد به جهت زن آفریده نشد بلکه زن برای مرد.^۵

دست کم از معنای ظاهری این عبارات این طور برداشت می‌شود که زن انسان یا مومنی درجه دوم است. باب دوم نامه تیموتاوس نیز تعلیم دادن و مسلط شدن بر مرد را برای زن جایز نمی‌داند و در عوض از او می‌خواهد که ساکت بماند. در رساله اول به قرتیان نیز بار دیگر حرف زدن زنان در کلیسا تقبیح شده است.^۶ زنان در کتاب مقدس بیش از آن که به اطاعت از خدا دعوت شوند به اطاعت از شوهران خود فرمان داده می‌شوند. مطیع شوهر بودن از مهم‌ترین ویژگی‌های زنان مومن است.^۷

در توجیه این تبعیض‌ها معمولاً زنان را به داستان آفرینش انسان و نقش حوا در هبوط از باغ عدن ارجاع می‌دهند. بر اساس یکی از دو روایت آفرینش حوا از دنده آدم و برای او آفریده شده است.^۸ افزون بر این ترتیب آفرینش که تفاوت جایگاه زن و مرد از آن منتج شده، آفرینش حوا از دنده آدم و برای همراهی او (تا آدم تنها نباشد) گویی حاکی از آن است که زن طفیلی وجود مرد است و آفرینش او هدف مستقلی را دنبال نمی‌کند. در روایت گناهکار شدن و هبوط نیز نخست حوا است که فریب می‌خورد و سپس آدم را به سرکشی ترغیب می‌کند و سبب گناهکاری او می‌شود.

مسئله‌ی دیگری که اذهان حساس به نابرابری‌های جنسیتی را به خود مشغول کرده شدت گرفتن انحصارگرایی مردانه در ترجمه‌ها نسبت به نسخه‌های معیار یعنی عبری و یونانی است. به نظر می‌رسد که پیش‌فهم‌های مردسالارانه‌ی مترجمان در روند ترجمه موثر بوده‌و باعث تنزل بیش از پیش جایگاه زنان شده است (Mollenkott : 97-105). در مواردی نیز مترجمان امکان انتخاب‌های مناسب برای انتقال مفاهیم به زبان مقصد را داشتند اما از انتخاب واژگان ختنی صرف نظر کرده‌اند و به انحصارگرایی مردانه دامن زده‌اند. مواردی از

این دست در عصر جدید سبب واکنش‌هایی به نابرابری جنسیتی در کتاب مقدس شده است. خطر دل‌سرد شدن زنان از کلام الهی و بی‌اعتمادی به خدای مسیحیت عده‌ای را به چاره‌جویی واداشته است. از این رو، در حال حاضر ترجمه‌های جدید با هدف تصحیح ترجمه‌های سستی انجام می‌شوند و بسیاری از آن‌ها پررنگ‌تر کردن حضور زنان در کتاب مقدس را مد نظر دارند.

۴. ترجمه‌های شمول‌گرا

زبان تبعیض‌آمیز کتاب مقدس تاکنون دو واکنش عمده را در پی داشته است. عده‌ای تنها این فرض را که کتاب مقدس توسط مردان نوشته شده و مشروعیت یافته می‌پذیرند بلکه آن را اثری مردسالارانه می‌دانند که به ادامه سلطه مردان دامن می‌زند و بر برتری اجتماعی آن‌ها صحنه می‌گذارد. به عقیده این گروه کتاب مقدس محصول فرهنگی مردمحور است که به تدریج فرهنگ‌هایی را که زنان در آن‌ها در مقام خدا، رهبر یا برابر با مردان تکریم می‌شدند، کنار زد و جانشین آن‌ها شد. (Greenpahn, 2008, pp78-79). این گروه حقانیت کتاب مقدس را زیر سوال می‌برند و تنها راه از میان بردن این تبعیض و نابرابری را کنار گذاشتن ایمان به این کتاب می‌دانند.

دسته‌ای دیگر معتقدند که غلبه زبان مردانه در کتاب مقدس نتیجه تاثیر فرهنگ‌هایی مردسالار و تفسیرهای دوره‌های بعد است. از این میان برخی بر این باورند که در دوره پس از تبعید و در ادبیات اشعیا ثانی بینشی الهیاتی ظهور کرد که در آن هر دو تصویر مادرانه و پدرانه از خدا وجود داشت و هیچ یک از این تصاویر دیگری را نفی نمی‌کرد. اما روند تفسیر کتاب مقدس به گونه‌ای پیش رفت که تصویر زنانه از خدا آگاهانه یا ناآگاهانه محو شد (Ibid, p77). عده‌ای این چرخش را شاهدهی می‌دانند بر نقش تعیین‌کننده فرهنگ‌های مردسالار در تنزل جایگاه زنان. ترجمه‌های شمول‌گرا واکنشی هستند به مردسالاری و تبعیض شاید تحمیلی در کتاب مقدس و تلاش برای بازگرداندن کلام خداوند به پیام اصلی آن که به گفته پولس: "هیچ ممکن نیست که یهود باشد یا یونانی و نه غلام و نه آزاد و نه مرد و نه زن، زیرا که همه شما در عیسی مسیح یک می‌باشید."^۹

۱.۴ مهم‌ترین ترجمه‌های شمول‌گرا

برخی مورخان ترجمه انگلیسی جولیا اسمیت (Julia Smith) در سال ۱۸۷۶ را، با وجود اینکه فاقد زبان شمول‌گراست، نخستین ترجمه فمینیستی می‌دانند. ویژگی منحصر به فرد این ترجمه این است که تمامی مراحل ترجمه و تایپ و ویراستاری و توزیع آن به وسیله زنان انجام شده است. از سوی دیگر این ترجمه از این لحاظ که برای نخستین بار از دیدگاهی زنانه صورت گرفته حائز اهمیت است (Scholz, 2010:6,7).

ترجمه انگلیسی آدولف ارنست ناخ (Adolph Ernst Knoch) در ۱۹۳۰ نخستین تلاش برای استفاده از زبان شمول‌گرا بود. ناخ متوجه شد که لفظ «man» شامل زنان، دختران و پسران نمی‌شود. بنابراین هر جا به طور خاص به جنس مذکر اشاره نداشت «human» را جایگزین آن کرد (Ibid:7).

پس از ترجمه ناخ برای چند دهه هیچ ترجمه شمول‌گرایی منتشر نشد تا این که از دهه ۷۰ میلادی، با موج دوم جنبش فمینیستی، شمول‌گرایی بار دیگر و این بار با حساسیت‌های بیشتر به بحث ترجمه کتاب مقدس وارد شد و هیئت‌هایی از مترجمان تلاش کردند زبان شمول‌گرا را در ترجمه کتاب مقدس به کار ببرند. نتیجه این تلاش‌ها سه ترجمه کامل و شمول‌گرا از کتاب مقدس با عناوین *New Jerusalem Bible (NJB)* در ۱۹۸۵، *Revised English Bible (REB)* و *New Revised Standard Version (NRSV)* در سال ۱۹۸۹ بود. مترجمان NRSV در مقدمه از انحصار جنسیتی در ترجمه‌های انگلیسی کتاب مقدس با عنوان خطری یاد کرده‌اند که پیام متن اصلی را در ابهام فرو می‌برد، بنابراین زبان غیرجنسیتی را راهی دانسته‌اند برای حفظ امانت و جلوگیری از بدفهمی. در این ترجمه بیش از چهار هزار بار تغییراتی به نفع زبان غیرجنسیتی اعمال شده است. خواننده در این ترجمه به واژه‌های پدر، پسر و برادر کمتر برمی‌خورد. در موارد زیادی ضمائر مذکر با ضمائر جمع یا دوم شخص جایگزین شده‌اند و در مواردی که از واژه‌ی man معنای عام انسان برداشت می‌شده با واژه‌هایی مانند *human being*، *mortal*، *humankind* یا اسم جمع *people* جایگزین شده است.^۱ مترجمان NRSV معتقدند که در بسیاری موارد شمول‌گرایی با این روش‌ها به دست آمده است. البته شخصیت‌های حکایات و تمثیل‌ها مشمول این تغییرات نشده‌اند و همچنان سایه مردسالاری بر آن سنگینی می‌کند.

با وجود این اقدامات هیچ یک از این ترجمه‌ها، شمول‌گرایی را در الویت کار خود قرار ندادند، تا این که در فاصله سال‌های ۱۹۹۵ و ۲۰۰۶ ترجمه‌هایی با الهام از ارزش‌های

فمینیستی و با هدف شکستن انحصار مردانه کتاب مقدس منتشر شد. همه این ترجمه‌ها، به جز ترجمه آلمانی^{۱۱} *Bible in gerechter Sprache (BigS)*، ترجمه بخش‌هایی از کتاب مقدس و به زبان انگلیسی هستند.

شمول‌گرایی در BigS معنایی گسترده‌تر از به کار بردن زبان غیرجنسیتی پیدا کرده‌است. در این ترجمه الگوهای انحصارگرایانه قدرت در سطحی وسیع‌تر به چالش کشیده می‌شوند و تبعیض‌های قومی، نژادی و طبقاتی و گفتگوی بین‌ادیانی را نیز شامل می‌شود (Gomola, 2010: 201, 202).

نمونه دیگری که نسبت به تبعیض‌های نژادی و اجتماعی بی‌تفاوت نماند ترجمه‌ی New Testament and Psalms: an Inclusive Version است. برای مثال علاوه بر این که برای اشاره به خداوند اصطلاح Father-Mother را جایگزین Father کرده، از به کار بردن لقب master برای عیسی مسیح خودداری کرده‌است و با آگاهی از این که شرایط یک انسان تمام هویت او را تعریف نمی‌کند به جای slave از enslaved person و به جای the poor از poor people استفاده کرده‌است.

یکی از بخش‌های کتاب مقدس که مورد توجه الهیدانان برابری‌خواه بوده و در بیش‌تر ترجمه‌های شمول‌گرا دست‌خوش تغییر شده، داستان آفرینش است. در اوایل سده نوزدهم هنگامی که زنان به تبعیض جنسیتی که علیه آن‌ها روا می‌شد اعتراض می‌کردند، به کتاب مقدس ارجاع داده می‌شدند و کتاب مقدس نیز آن‌ها را به داستان آفرینش آدم و حوا ارجاع می‌داد.^{۱۲} مری کورساک (Mary Korsak)، مترجم انگلیسی سفر پیدایش (۱۹۹۳) و انجیل یوحنا (۲۰۱۰)، یکی از مترجمانی است که راه حل این مشکل را در بازنگری ترجمه‌های سنتی از داستان آفرینش یافت. کورساک توضیح می‌دهد که به استناد واژه‌شناسی کتاب مقدس «آدم» (adam) با واژه «آدمه» (adamah) به معنی «خاک» مرتبط است.^{۱۳} بنابراین منظور از آدم انسان است، نه مرد. از آنجایی که در زبان انگلیسی امروز man تا حد زیادی معنای عامش، یعنی انسان، را از دست داده معادل مناسبی برای آدم نیست. کورساک groundling را معادل آدم‌قرار می‌دهد تا علاوه بر متکی نبودن بر سلسله مراتب جنسیتی، ریشه‌شناسی واژه در متن اصلی را نیز منتقل کند (Gomola: 199, 200). به این ترتیب نخستین روایت پیدایش انسان^{۱۴} از موجودی فاقد جنسیت سخن می‌گوید و تنها در روایت دوم و پس از جدایی است که زن و مرد پدید می‌آیند،^{۱۵} در غیر این صورت دست کم در ظاهر دو روایت آفرینش متناقض می‌نمایند.

برای نمونه دیگری از ترجمه‌هایی که بر اساس اصول و ارزش‌های فمینیستی انجام شده می‌توان از The Inclusive New Testament (INT) نام برد. در این ترجمه نیز خواننده به نوآوری‌های منحصر به فردی برای مقابله با فرهنگ مردسالار حاکم بر متن برمی‌خورد. از جمله این که هر جا حذف زنان در متن اصلی ناشی از مردسالاری تشخیص داده شده زنان در ترجمه گنجانده شده‌اند. برای مثال در یوحنا (۸: ۳۳-۴۰) و بسیاری موارد دیگر «فرزندان ابراهیم» در ترجمه به «فرزندان ابراهیم و ساره» تغییر پیدا کرده‌است. نمونه دیگر جایگزینی «son» با عنوان غیرجنسیتی «The Only Begotten» (یگانه‌زاده شده) برای اشاره به عیسی مسیح است. مورد جالب توجه دیگر ترجمه آیه (۳: ۱۸) کولسیان است. در متن اصلی و ترجمه‌های سنتی زنان به اطاعت از شوهران خود امر شده‌اند اما در INT همسران متقابلاً به اطاعت از یکدیگر امر شده‌اند:

"You who are in committed relationships, be submissive to each other".

۲.۴ خیانت یا پابندی به متن مقدس در ترجمه‌های شمول‌گرا

انتشار ترجمه‌های شمول‌گرا با واکنش‌های اعتراضی شدیدی روبه‌رو شد. به عقیده مخالفان، ترجمه‌های شمول‌گرا نتیجه جنبش فمینیستی در دهه ۷۰ میلادی و خواسته زنانی است که قصد دارند از جایگاهی که خداوند به آنان داده بگریزند در حالی که چاره‌ای جز پذیرفتن محوریت مرد در کتاب مقدس ندارند. و این سوال را مطرح می‌کنند که آیا سخن خدا باید بر اساس معیارهای زمانه تغییر کند؟ و اگر چنین است این تغییر تا کجا پیش خواهد رفت؟ (Poythress&Grudem,5)

عده‌ای ترجمه‌های شمول‌گرا را برآمده از تئوری فمینیستی می‌دانند که مسیحیت را با خطر یجادی روبه‌رو کرده‌است، زیرا ترجمه‌ها تلاش می‌کنند الگوهای فرهنگی و زبانی را که در تضاد با برنامه‌ها و اصول فمینیسم قرار دارند حذف کنند. مترجمان نسخه‌های شمول‌گرا آنچه را که فکر می‌کنند کتاب مقدس باید می‌گفت عرضه می‌کنند. در حالی که منتها یکی از این دو گزینه می‌تواند درست باشد: «ما تنها از کتاب مقدس پیروی می‌کنیم» یا «ما آن را مطابق الگوهای فکری جدید بازآرایی می‌کنیم»، به عبارت دیگر ترجمه‌های شمول‌گرا که سخن خدا را بر اساس تحولات فرهنگی اصلاح می‌کنند، هرگز ترجمه‌های درست و دقیقی محسوب نمی‌شوند. تغییر ترجمه کتاب مقدس و کاهش صحت و دقت آن تنها به این سبب که نسبت به زنان محترمانه‌تر به نظر برسد، در واقع خیانت به کلام الهی است،

چرا که شاید این عناصر مردسالارانه همان چیزی باشد که روح القدس به عنوان کلام الهی قصد داشته به گوش جهانیان برساند. بین ترجمه شمول‌گرا و ترجمه درست تنها یک انتخاب وجود دارد. در واقع افرادی که دست به تغییراتی در ترجمه کتاب مقدس می‌زنند در خارج از دایره‌ی معتقدان به آن قرار می‌گیرند. زیرا واژه به واژه کتاب مقدس سخن خداوند است که بر زبان و قلم نویسندگان آن جاری شده است، بنابراین هر تغییری هر چند در الفاظ به معنی انکار الهی بودن این کتاب یا دروغگو پنداشتن خداوند است (Ibid,283).

در این میان برخی می‌پذیرند که در مواردی واژه‌های مذکر در کتاب مقدس به هر دو جنس اشاره دارند، حتی اقرار دارند که درک این مطلب برای انگلیسی‌زبانان این عصر دشوار است و بسیاری از خواننده‌های کتاب مقدس نمی‌فهمند که معنای واژه‌های مذکر وابسته به متن است، با این حال حاضر به پذیرش تغییرات ایجاد شده در نسخه‌های شمول‌گرا نیستند و اصرار دارند که خواننده‌های کتاب مقدس «باید» بفهمند که زبان انگلیسی مانند عبری و یونانی فاقد ضمیرهای مفرد خنثی است. از سوی دیگر مفهوم عام برخی عبارات کتاب مقدس چنان واضح است که هر تغییری در لفظ غیر ضروری می‌نماید. (Smalley,1991,p61).

گذشته از این‌ها ترجمه شمول‌گرا برای مطالعه‌ی پژوهش‌گران حوزه دین و الاهیدانان مناسب نیست. زیرا برای مثال در بسیاری موارد استفاده از ضمیر جمع به جای ضمیر مفرد مذکر تأکیدی را که به نظر می‌رسد متن اصلی بر فرد داشته از میان برده و از دقت ترجمه کاسته است یا با تفسیر به رای و فروکاستن چند معنایی به تک معنایی متن را تحریف کرده و امکان شرح و تفسیرهای جدید را از بین برده است. ترجمه لفظ‌گرایستی از آن رو که به خواننده این امکان را می‌دهد که از بین واژه‌های معادل به منظور متن اصلی پی‌ببرد برای مطالعه جدی و پژوهشی کتاب مقدس مناسب‌تر است (Pilch,2000,p7,8). به عبارت دیگر مردسالاری بخشی از فرهنگ کتاب مقدس است و پنهان کردن آن با حذف زبان مردم‌محور، خواننده را از درک این جنبه از متن بازمی‌دارد. سوال این جاست که چه طور می‌توان مطمئن بود که این عناصر مردسالار عهدین دقیقاً همان چیزی نیست که روح القدس به عنوان کلام الهی در نظر داشته به گوش مخاطبان خود برساند (Scorgie & Strauss,2003,p51). مترجمان شمول‌گرا در دفاع از شیوه خود همان استدلالی را به کار می‌برند که مترجمان مقصدگرا برای توجیه کار خود دارند. آن‌ها انتقال معنی و جان کلام را به خواننده در

اولویت قرار می‌دهند و برای رسیدن به این مقصود تغییراتی را در متن اصلی مجاز و چه بسا ضروری می‌دانند. ترجمه‌های شمول‌گرا به این پرسش پاسخ می‌دهند که اگر نویسنده کتاب مقدس در زمان حال می‌زیست از چه بیانی برای انتقال افکار و مقصود خود بهره می‌برد تا برای مخاطب عام قابل فهم باشد؟ در ترجمه‌های شمول‌گرا آن‌چه اهمیت دارد انتقال روح متن و توجه به نحوه استفاده از واژه‌های عبری و یونانی است، نه خود آن واژه‌ها در این دو زبان. اگر متن بیانگر عمومیت است و هر دو جنس یا همه نژادها و اقوام را دربرمی‌گیرد ترجمه نیز باید بازتاب همین عمومیت باشد، و اگر نه، در بازگویی به جان کلام خیانت می‌شود.

علاوه بر این، مقایسه‌ی ترجمه‌های سنتی با نسخه‌های عبری و یونانی نیز نشان می‌دهد که در نخستین ترجمه‌ها از جمله ترجمه‌ی تیندال و کینگ جیمز نیز مواردی از شمول‌گرایی دیده می‌شود. برای مثال در ترجمه‌ی عهد جدید از تیندال در آیه ۵:۹ انجیل متی از «فرزندان» به عنوان معادلی برای «پسران» استفاده شده است (Scorgie, Strauss, 59).

یکی از مهم‌ترین اهداف ترجمه‌های شمول‌گرای جدید حذف تصویر مردانه از خدای کتاب مقدس بوده‌است. برای این منظور گاه واژه‌های مرکبی چون Father-Mother ابداع کردند، ضمائر she و she را توامان به کار بردند یا از ترجمه نام‌های عبری کتاب مقدس خودداری کردند. مترجمان این تغییرات را به پشتوانه آیه ۱۱:۹ کتاب هوشع انجام می‌دهند و ترجمه‌های سنتی و انحصارگرایانه را متهم می‌کنند به این که در ترجمه‌ی یکی از آیه‌های سرنوشت‌ساز کتاب مقدس با تفسیر به‌رای به کلام الهی خیانت کرده‌اند. اغلب مترجمان و مفسران سنتی کتاب مقدس فرض را بر این گذاشته‌اند که این آیه فاصله میان خدا و انسان را بیان می‌کند یا بر اساس تفسیر معروف کارل بارت بیانگر «به کلی دیگر» بودن خداست. حتی در برخی ترجمه‌های جدید نیز این آیه "For I am God and no mortal" (زیرا من خدا و نامیرا هستم) ترجمه شده که بر تمایز میان خدا و نوع بشر تاکید دارد و مهم‌ترین تفاوت را در نامیرا بودن می‌داند (Scholz, 2014, p17). تفسیرهای دیگری نیز با تفاوت‌های جزئی از این آیه وجود دارد و بیشتر آن‌ها همچنان بر تفاوت لاهوت و ناسوت تاکید دارند. اما پژوهش‌گران فمینیست‌ها نگاهی متفاوت به این آیه، تاکید دارند که واژه عبری که در ترجمه‌های انگلیسی کتاب مقدس man یا mortal ترجمه می‌شود، «אִישׁ» (ایش) و به معنی «مرد» (male) است. بنابراین منظور از این آیه تمایز میان خدا و بشر نیست زیرا «אִישׁ» معنای عام نوع بشر را ندارد بلکه به طور خاص به جنس مذکر اشاره دارد. اگر هوشع می‌خواست

از ویژگی انسانی سخن بگویند و واژه‌های دیگری برای رساندن منظور خود در اختیار داشت. بنابراین این هوشع قصد تفاوت بین خدا و مرد را توصیف کند. در واقع آنچه یهوه نفی می‌کند صورت مردانه‌ای است که به او نسبت می‌دهند. به باور مدافعان این دیدگاه این آیه با تاکید بر مرد نبودن خدا، به مثابه تلاشی است برای بی‌اثر کردن روح مردانه حاکم بر سخن خدا در کتاب مقدس (Poythress & Grudem: 236). بنابراین مخالفان ترجمه‌های شمول‌گرا باید به این پرسش پاسخ دهند که چرا ناگهان در این مورد نگرشی شمول‌گرا پیدا کرده‌اند، ابهام پیام متن را نادیده گرفته‌اند، مفهوم را بر لفظ ترجیح داده‌اند و از واژه $\alpha\alpha\alpha$ بی‌هیچ نگرانی مفهوم «انسان» را برداشت کرده‌اند. در حالی که وقتی بار دیگر واژه $\alpha\alpha\alpha$ برای مثال در مزامیر (۱:۱) تکرار می‌شود، مخالفان زبان شمول‌گرا به استفاده از معادل دقیق واژه یعنی man اصرار دارند.^{۱۶}

علاوه بر این‌ها نمونه‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد انحصارگرایی مردانه در ترجمه‌ها نسبت به نسخه‌های معیار، یعنی عبری و یونانی، شدت گرفته است. ترجمه‌ها با از بین بردن ظرافت‌های معنایی متن اصلی از حضور زنان و جنبه‌های زنانه متن کاسته‌است، برای مثال در مفهوم خدا چون «حکمت». حخماه (Hokhmah) در عبری و سوفیا (sofia) در یونانی هر دو مونث هستند، در حالی که در انگلیسی و دیگر زبان‌هایی که اسامی فاقد جنسیت‌اند این ویژگی حذف می‌شود (Mollenkott : 97-105). در مواردی نیز مترجمان امکان انتخاب‌های مناسب برای انتقال مفاهیم به زبان مقصد را داشتند اما انتخاب‌های زنان را حذف کرده و به انحصارگرایی مردانه دامن زده‌است. واژه‌ی یونانی $\tau\epsilon\kappa\nu\nu\nu$ (teknon) نمونه روشنی از این دست است. $\tau\epsilon\kappa\nu\nu\nu$ به معنی فرزند است و به هر دو جنس اطلاق می‌شود اما در کینگ جیمز به «پسر» (son) ترجمه شده است.^{۱۷} کینگ جیمز ترجمه‌ای لفظ‌گرا شمرده می‌شود اما در این مورد دخالت رای و برداشت مترجمان زنان را که نیمی از پیروان مسیح و فرزندان خدا بوده‌اند حذف کرده‌است. در ترجمه‌های RSV^{۱۸} و NEB^{۱۹} نیز موارد فراوانی از ترجمه‌ی ضمیر نامعین و خنثی $\tau\iota\varsigma$ (tis) به man یا any man وجود دارد.^{۲۰} در حالی که باید مثلاً anyone ترجمه کرد.

گذشته از این گاه هنگامی که در متن اصلی واژه‌ای یکسان برای اشاره به زنان و مردان به کار رفته در ترجمه انگلیسی آن معادل‌های متفاوتی انتخاب شده، به نحوی که لفظ به کار رفته درباره زنان از شان اجتماعی پایین‌تری برخوردار است. برای مثال در گذشته $\delta\iota\alpha\kappa\nu\nu\nu$ (diakonos) به افرادی گفته می‌شد که به سایرین خدمت می‌کردند و در

حال حاضر منصبی از سلسله مراتب کلیسا است. در کینگ جیمز هنگامی که به مردی در این جایگاه اشاره شده معادل‌های آن minister یا deacon قرار گرفته^{۲۱} اما زمانی که زنی منظور بوده واژه servant انتخاب شده است^{۲۲}. مواردی از این دست در کنار استفاده معمول از معادل‌هایی چون workmen, herdsman foremen و fellow countrymen که همگی زنان را نادیده می‌گیرند. مترجمان شمول‌گرا مدعی‌اند که با تصحیح این موارد متن مقدس را از پیش فهم‌های مردسالارانه و انحراف در ظاهر و معنا حفظ کرده‌اند.

۵. ارزیابی تعدیل انحصارگرایی در ترجمه‌های شمول‌گرا

همان‌طور که شرح داده شد، در اغلب ترجمه‌های شمول‌گرا تغییری فراتر از محدوددهی انتخاب واژگان زبان مبدا روی نداده‌است. مترجمان تلاش کرده‌اند برای مثال با به کار بردن ضمائر خنثی یا اسم‌های فاقد جنسیت زبان تک‌جنسیتی متن را به زبانی خنثی نزدیک کنند. به نظر می‌رسد این تغییرات در اناجیل تا حد زیادی برابری خواهان را به مقصودشان رسانده و زبان خنثی و غیرجنسیتی را محقق ساخته‌است. زیرا اناجیل، که بازگوکننده زندگی عیسی مسیح هستند، بیش از سایر بخش‌های کتاب مقدس با مطالبات برابری خواهانه همسواند. اناجیل چهارگانه نه تنها با تحقیر و نادیده گرفتن زنان احساسات آن‌ها را جریجه‌دار نمی‌کنند که روایت آن‌ها از نوع رفتار عیسی با زنان پشتوانه مترجمان شمول‌گراست برای اعمال تغییراتی به نفع مطالبات برابر خواهانه در بخش‌های دیگر کتاب مقدس. عیسی در محیطی ظهور کرد که زنان چندان در جامعه به حساب نمی‌آمدند. یهودیت در آن زمان سرشار از خصومت علیه زنان بود. به مردان توصیه می‌شد که حتی با همسران خود زیاد سخن نگویند. تا حد امکان از حضور زنان در اجتماع و محیط‌های عمومی ممانعت می‌شد. زنان در معبد تنها به مکان ویژه‌ای دسترسی داشتند و به شیوه‌ای یکسان با بردگان عبادت می‌کردند و وظایف دینی را به جا می‌آوردند (Kung, 2001:2). در این فضا بود که روایت‌کنندگان اناجیل از سخن گفتن از رابطه عیسی با زنان خودداری نکردند. بنابر این روایات در واقع عیسی از سنت محروم و مستثنی کردن زنان سرپیچی می‌کند، نسبت به آن‌ها محبت و علاقه نشان می‌دهد و پذیرای حضور و همراهی آن‌هاست^{۲۳}. اناجیل هیچ نشانه‌ای از توهین و تحقیر زنان از سوی عیسی گزارش نمی‌کنند. زنان بسیاری پیرو و حامی عیسی مسیح بودند که نام برخی از آن‌ها در اناجیل آمده‌است^{۲۴}. زنان‌اند که تا پای صلیب با عیسی باقی می‌مانند و هنگام تدفین او حضور دارند^{۲۵} درحالی که حواریون

متواری می‌شوند و عیسی را از ترس جان خود انکار می‌کنند.^{۲۶} بنابر گزارش اناجیل عیسی نیز نخستین بار بر زنان ظاهر می‌شود.

سنت عیسی در برخورد با زنان تا حدودی در مسیحیت ادامه پیدا کرد و در کلیسای اولیه زنان توانستند در نقش‌های دینی و اجتماعی اثربخشی ظاهر شوند. برای مثال درست است که عیسی جمع محدود دوازده نفری خود را تنها از میان مردان برگزید اما عنوان «رسول» (apostle) در عهد جدید تنها برای این دوازده نفر به کار نرفته است بلکه شامل جمعی گسترده‌تر از مردان و زنانی می‌شود که پیام رستاخیز مسیح را تبلیغ می‌کردند.^{۲۷} فهرست دروهای پولس به رسولان و خادمان کلیسا، در پایان نامه‌اش به رومیان، نشان می‌دهد که کلیسای اولیه را باید اجتماعی از برادران و خواهران دانست، زیرا ۹ تا از ۲۹ اسم یاد شده در این نامه اسامی زنانه هستند (Ibid:12).

بنابراین می‌توان گفت اناجیل موانع چندانی بر سر راه برابری‌خواهی عصر جدید ایجاد نمی‌کنند و حتی به مترجمان با دیدگاه‌های شمول‌گرا جسارت می‌دهند که علیه تبعیض جنسیتی دست به نوآوری‌هایی بزنند. با این حال اناجیل تنها بخش کوچکی از کتاب مقدس را تشکیل می‌دهند. روح حاکم بر کل کتاب مقدس که شامل عهد جدید و عهد قدیم است تا برابری جنسیتی فاصله زیادی دارد و انتخاب واژگان خشتی و تصحیح ترجمه‌های سستی به تنهایی این فاصله را جبران نمی‌کند. برای مثال هیچ تغییری در محدوده‌ی واژگان نمی‌تواند حضور زنان را در اسفار پنج‌گانه که بخش بزرگی از آن داستان پسران اسرائیل است پررنگ کند. برخی احکام درباره زنان (همان‌طور که پیش‌تر به نمونه‌هایی از آن‌ها اشاره شد) نه زبان مردسالارانه که حاکی از سلطه فرهنگی مردسالار است. یا برای سازگاری عباراتی چون «شوهر سر زن است»، «مرد از زن نیست و زن از مرد است» یا «زن به جهت مرد آفریده شده» با انتظارات برابرخواهانه، بیش از تصحیح ترجمه به تفسیری مفصل احتیاج است. همان‌طور که گفته شد برخی پژوهشگران این عدم یکپارچگی زبان و اختلاف تصاویر از جایگاه زنان را حاصل غلبه فرهنگ‌های مردسالار می‌دانند. به هر حال به نظر می‌رسد برای شکستن انحصار جنسیتی به تغییراتی بسیار بنیادی‌تر در ظاهر آیات نیاز است و این همان چیزی است که مخالفات ترجمه‌های شمول‌گرا از آن بیم دارند، نسبت به آن هشدار می‌دهند و دغدغه خود را با این پرسش مطرح می‌کنند که شمول‌گرایی در ترجمه‌های کتاب مقدس برای کسب رضایت برابری‌خواهان تا کجا پیش خواهد رفت.

۶. نتیجه‌گیری

کتاب مقدس با بیش‌ترین تعداد ترجمه و چاپ در صدر پرمخاطب‌ترین کتب مقدس قرار دارد. به نظر می‌رسد این صدرنشینی برخی مترجمان، به ویژه مترجمان زبان انگلیسی را در سال‌های اخیر بر آن داشته تا بابه کارگیری زبان خنثی و با در نظر گرفتن حساسیت هایجنسیتی، نسل جدید به ویژه زنان را معتقد و علاقمند به کتاب مقدس نگه‌دارند. با تحول در تعریف ترجمه از نمونه‌ای ادبی-زبانی به محصولی برای تبادل فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، مترجم کتاب مقدس نیز اختیارات و آزادی عمل بیشتری پیدا کرد و نقش او فراتر از یافتن معادل‌هایی برای واژه‌های متن مبدا تعریف شد. این تغییر در ترجمه‌های جدید کتاب مقدس به ویژه ترجمه‌های شمول‌گرا نمود بیش‌تری پیدا کرد اما با انتقادات شدیدی از سوی مخالفانی روبه‌رو شد که ترجمه‌های شمول‌گرا را به تحریف کلام الهی متهم می‌کنند. مخالفان معتقدند در یک ترجمه درست و دقیق عناصر فرهنگی نیز باید به ترجمه منتقل شود. ترجمه‌های شمول‌گرا با ادعای ترجیح جان کلام بر ظاهر متن و با تکیه بر قرینه‌هایی از برابری زنان و مردان در خود کتاب مقدس، از جایگزینی ضمایر عام به جای برخی ضمایر و اسامی مذکر آغاز شدند و تا ملاحظاتی در داستان آفرینش پیش رفتند تا انحصار مردانه کتاب مقدس را بشکنند.

به نظر می‌رسد که ادعای تغییر ظاهر آیات براساس معنا و جان کلام را نمی‌توان به آسانی در مورد ترجمه کتاب مقدس مجاز دانست. چرا که مشخصه‌ی هر متن مقدسی پیچیدگی، رمزآمیزی و چندلایه بودن آن است. به باور مومنان، متن مقدس تمام سطوح معنایی‌اش را در همه‌ی زمان‌ها برای همگان آشکار نمی‌سازد. البته واژه به واژه سخن خدا دانستن کتاب مقدس روی دیگری نیز دارد و آن ضرورت بازنگری در ترجمه‌های سنتی است، به سبب انحراف‌هایی که در این ترجمه‌ها از یونانی یا عبری به انگلیسی اتفاق افتاده و توجه و اعتراض برابری‌خواهان را برانگیخته است.

با وجود تمام این تلاش‌ها به نظر می‌رسد روح مردسالارانه حاکم بر کتاب مقدس گریزناپذیر است و هیچ اصلاح و توجیهی آن قدر دلگرم‌کننده نیست تا زنان به هنگام خواندن کتاب مقدس خود را هم‌تراز با مردان، به قدر آن‌ها مخاطب کلام خدا و مورد عنایت او احساس کنند. چرا که علاوه بر واژگان، تعابیر و اصطلاحات، داستان‌ها و حکایت‌ها نیز دارای روحی انحصارگرایانه است که زنان را ناگزیر به حاشیه می‌راند.

پی‌نوشت‌ها

1. Poythress, Vern & Wayne Grudem, 2000, *The Gender-neutral Bible Controversy: Muting the Masculinity of God's Words*, Broadman & Holman Publisher

^۲. سفر پیدایش ۳۴: ۱-۳۱

^۳. لاویان ۱۲: ۱-۶

^۴. برای نمونه نگاه کنید به سفر خروج ۲۲: ۱۶ و ۱۷

^۵. قرنتیان ۱۰: ۳-۱۶

^۶. ۱۴: ۳۴-۳۶

^۷. رساله اول پطروس ۳: ۶، رساله به کلوسیان ۳: ۱۸، قرنتیان (اول) ۱۴: ۳۵

^۸. سفر پیدایش ۲: ۱۸-۲۴

^۹. رساله به غلاطیان ۳: ۲۸

^{۱۰}. برای مثال ترجمه NRSV از سفر پیدایش ۱: ۶: "When people began to multiply on the face of the ground"

مقایسه کنید با ترجمه کینگ جیمز: "when men began to multiply on the face of the"

"Earth"

^{۱۱}. published by the Gütersloher Verlagshaus

^{۱۲}. رساله اول به تیموتائوس ۲: ۸-۱۵

^{۱۳}. سفر پیدایش ۲: ۷: "پس آدم را از خاک زمین بسرشت..."

^{۱۴}. سفر پیدایش ۱: ۲۷: "پس خدا آدم را به صورت خود آفرید. او را به صورت خدا آفرید. ایشان را نر و ماده آفرید."

^{۱۵}. سفر پیدایش ۲: ۲۱-۲۳

^{۱۶}. King James Bible, Psalms (1:1): "Blessed is the man that walketh not in the counsel of the ungodly"

^{۱۷}. برای مثال در مرقس ۲: ۵:

"When Jesus saw their faith, he said unto the sick of the palsy, Son thy sins be forgiven thee"

^{۱۸}. Revised Standard Version

^{۱۹}. New English Bible

۱۵۰ پژوهش‌نامه زنان، سال دهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۸

۲۰. برای مثال لوقا ۹:۲۳ در ترجمه RSV و یوحنا ۶:۵۰ در NEB

۲۱. برای مثال تیموتاوس (اول) ۳:۱۲ در ترجمه کینگ جیمز:

“Let the deacons be the husbands of one wife, ruling their children and their own houses well.”

۲۲. برای مثال رومیان ۱۶:۱ در ترجمه کینگ جیمز:

“I commend unto you Phebe our sister, which is a servant of the church which is at Cenchrea”

۲۳. متی ۲۶:۶-۱۳، لوقا ۱۰:۳۸-۴۲

۲۴. لوقا باب ۸

۲۵. مرقس ۱۵:۴۱ و ۱۶:۲

۲۶. متی ۲۶:۶۹-۷۵

۲۷. رومیان ۱۶:۸

کتاب‌نامه

خزاعی‌فر، ۱۳۹۳، علی، «تعادل یا کارکرد: بحثی در باب روش ترجمه ادبی در ایران»، فصلنامه مترجم، سال بیست و سوم، شماره پنجاه و چهارم
مهدی‌پور، فاطمه، ۱۳۸۹، نظری بر روند پیدایش نظریه های ترجمه، کتاب ماه ادبیات، شماره ۴۱

Greenpahn, Fredrick, 2008, *The Hebrew Bible: New Insights and Scholarship*, NYU Press

Gomola, Aleksander, 2010, *Feminist Thought in Bible Translation*, Przekładaniec. A Journal of Literary Translation

Kung, Hans, 2001, *Women in Christianity*, continuum, London

Mollenkot, Virginia, 1994, *The Divine Feminine: The Bible Imagery of God as Female*, Crossword Publication, New York

Nida, Eugene, 1991, *Signs, Sense, Translation*, the Bible Society of South Africa

Noble, Paul, 1995, *Canonical Approach: A Critical Reconstruction of the Hermeneutics of Brevard S. Childs*, EJ BRILL, Koln

Pich, John J, 2000, *Choosing a Bible Translation*, Liturgical Press, London

Poythress, Vern & Wayne Grudem, 2000, *The Gender-neutral Bible Controversy: Muting the Masculinity of God's Words*, Broadman & Holman Publisher

Ryken, Leland, 2005, *Choosing a Bible*, published by Crossway Books

Scholz, Susanne, 2010, *The Bible as "Men's" Word? Feminism and the Translation of the Hebrew Bible/Old Testament*, lectio difficilior: European Feminist Journal for Feminist Exegesis

Scholz, Susanne, 2014, *Introducing the Women's Hebrew Bible*, Bloomsbury Publishing

بازتاب برابری خواهی جنسیتی در ترجمه کتاب مقدس ۱۵۱

- Strauss, Mark, 2003, *Current Issues in the Gender-Language Debate: A Response to Vern Poythress and Wayne Grudem*, general editors: Glen G. Scorgie, Mark L. Strauss, and Steven M. Voth, *The challenge of Bible translation*, Michigan, Zondervan
- Smalley, William, 1991, *Translation as Mission*, Mercer University Press
- Standish, Russell, 1996, *Modern Bible Translations Unmasked*, Hartland Publications